

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.12>

ПРИНЦИПИ “GOOD GOVERNANCE” І “GOOD ADMINISTRATION” В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Галіцина Наталія Вікторівна,
доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного та
трудового права
(Запорізький національний
університет, м. Запоріжжя, Україна)

У статті визначено, що належне урядування як категорія, що виникла в межах європейської теорії адміністративного права, була покликана сформувати єдині стандарти функціонування публічної влади, які би сприяли максимально повній реалізації прав, свобод та законних інтересів приватних осіб. При цьому Концепція належного урядування символізує парадигмальну зміну ролі управління і робить акцент на якості публічного адміністрування, що виражає себе через елементи і критерії. Таким чином, у поняття «урядування» вводиться нормативний вимір: належне урядування висуває певні важливі вимоги до процесу прийняття рішень і формулювання державної політики, а значить, може розглядатися як принцип.

Виділено основні риси належного урядування: 1) участь (participation); 2) верховенство права (rule of law); 3) прозорість (transparency); 4) відповідальність (responsiveness); 5) орієнтація на консенсус (consensus orientation); 6) справедливість (equity); 7) ефективність та результативність (effectiveness and efficiency); 8) підзвітність (accountability); 9) стратегічне бачення (strategic vision).

Доведено, що принципи належного урядування створюють процедурні засади забезпечення та реалізації принципу верховенства права. Разом із тим за допомогою або через принципи належного урядування досягаються й інші цілі: мінімізація корупції, врахування думки меншості під час прийняття адміністративних актів, залучення інституцій громадянського суспільства до реалізації публічного адміністрування та ін.

З'ясовано, що у країнах ЄС щодо принципів належного урядування погодженою є позиція, що вони встановлюють стандарти, стимулюють публічних службовців на забезпечення публічного інтересу. При цьому їх формальна легалізація здійснюється в різного рівня нормах адміністративного права – від конституційних норм до окремих нормативних актів і судових прецедентів. Тим самим значення принципів належного урядування для публічного адміністрування полягає в тому, що вони встановлюють стандарти та стимулюють публічних службовців на забезпечення публічного інтересу.

Встановлено, що принцип належного урядування є родовим щодо принципу належного адміністрування та визначає особливості їх застосування. Належне адміністрування, будучи складником належного урядування, охоплює такі вимоги, як неупередженість, справедливість, завершення процедур у розумні строки, правова визначеність, пропорційність, недискримінація, право бути почутим, ефективність, продуктивність. При цьому принцип належного адміністрування базується на основі чітко визначених процесуальних прав, порушення яких може бути розглянуте судом. Саме тому загальноновизнано, що good administration, на відміну від good governance, є юридичною концепцією. Враховуючи досвід Ради Європи та ЄС, а також прак-

тику європейських держав, можна стверджувати, що є всі передумови для визнання в Україні права на належне адміністрування. Крім принципів верховенства права, рівності, законності тощо (статті 8, 19, 21, 24 Конституції), які є ідейним підґрунтям цього права, його визнання у статусі конституційного права може спиратися на положення ч. 1 ст. 22 Конституції України, згідно з яким перелік прав і свобод, закріплених цією Конституцією, не є вичерпним.

Ключові слова: принципи адміністративного права, юридична концепція, належне урядування, належне адміністрування.

PRINCIPLES OF “GOOD GOVERNANCE” AND “GOOD ADMINISTRATION” IN ADMINISTRATIVE LAW

Galitsyna Natalia Viktorivna,
Doctor of Law,
Professor at the Department of
Constitutional and Labor Law
(Zaporizhzhya National University,
Zaporizhia, Ukraine)

The article stipulates that good governance, as a category that emerged within the European theory of administrative law, was designed to form common standards of public authority that would promote the fullest realization of the rights, freedoms and legitimate interests of individuals. At the same time, the Concept of Good Governance symbolizes a paradigmatic change in the role of governance and emphasizes the quality of public administration, which expresses itself through elements and criteria. Thus, a normative dimension is introduced into the concept of governance: good governance imposes certain important requirements on the process of decision-making and formulation of public policy, and therefore can be considered as a principle.

The main features of good governance are highlighted: 1) participation; 2) rule of law; 3) transparency; 4) responsiveness; 5) consensus orientation; 6) equity; 7) effectiveness and efficiency; 8) accountability; 9) strategic vision.

It is proved that the principles of good governance create the procedural basis for ensuring and implementing the principle of the rule of law. At the same time, with the help or through the principles of good governance, other goals are achieved: minimizing corruption, taking into account the opinion of the minority when adopting administrative acts, involving civil society institutions in the implementation of public administration, and others.

It was found that the EU countries agree on the principles of good governance, that they set standards, encourage public servants to ensure the public interest. At the same time, their formal legalization is carried out at various levels of norms of administrative law – from constitutional norms to certain regulations and court precedents. Thus, the importance of good governance principles for public administration is that they set standards and encourage public servants to pursue the public interest.

It is established that the principle of good governance is generic to the principle of good administration and determines the specifics of their application. Good administration, as part of good governance, includes requirements such as impartiality, fairness, completion of procedures within a reasonable time, legal certainty, proportionality, non-discrimination, the right to be heard, efficiency and productivity. The principle of proper administration is based on clearly defined procedural rights, the violation of which can be considered by a court. That is why it is generally accepted that good administration, unlike good governance, is a legal concept. Taking into account the experience of the Council of Europe and the EU, as

well as the practice of European states, it can be argued that there are all the prerequisites for the recognition in Ukraine of the right to proper administration. In addition to the principles of the rule of law, equality, legality, etc. (Articles 8, 19, 21, 24 of the Constitution), which are the ideological basis of this right, its recognition in the status of constitutional law may be based on the provisions of Part 1 of Art. 22 of the Constitution of Ukraine, according to which the list of rights and freedoms enshrined in this Constitution is not exhaustive.

Key words: principles of administrative law, legal concept, good governance, good administration.

На сучасному етапі побудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави великого значення набуває врахування в діяльності суб'єктів публічної адміністрації концепції належного урядування (англ. – good governance) та одноіменних принципів, які сформувалися у західній юридичній думці на основі фундаментальної ідеї верховенства права. Безперечно, велике значення концепції, що розглядається, зумовлене тим, що одним з її основних елементів є принцип належного адміністрування (англ. – good administration), який створив передумови розвитку інституту публічної адміністрації у його сучасному розумінні.

Найбільш відомими та поширеними у світі є три концепції публічного управління, які поступово змінювали одна одну з II половини XX ст. і до початку XXI ст.: класична (бюрократична) модель управління (Old Public Management), новий публічний менеджмент (New Public Management) та належне урядування (Good Governance).

Концепція належного урядування виникла в міжнародному порядку денному після повалення Берлінської стіни, а першою міжнародною інституцією, яка згадала про належне урядування, став Світовий банк, який ще в 1989 р. у дослідженні щодо держав Південної Африки («Від кризи до сталого розвитку») визначив термін «урядування» (Governance) як націлене на забезпечення розвитку застосування політичної влади для управління національними справами [1].

Саме Світовий банк унаслідок не досить ефективної системи управління запропонував концепцію належного урядування, яка була би спрямована на оцінювання позитивності соціально-економічних показників діяльності держави. Закріпилася ця концепція після ухвалення в 1997 р. Програми розвитку ООН «Урядування для сталого розвитку людства», яка визначає урядування як «здійснення економічної, політичної й адміністративної влади з метою управління життям країни на всіх рівнях» [2].

Це дало поштовх для розвитку нової концепції управління, почалися розробки і дослідження. Закріплення формування Governance як окремої управлінської моделі сталося після виходу у 1997 р. Програми розвитку ООН “Governance” для стійкого розвитку людських ресурсів.

Звіт «Про розвиток людства» 2002 р., підготовлений Програмою розвитку ООН, визначив, що з погляду розвитку людства поняття «належне урядування» та «демократичне урядування» є синонімічними й означають повагу до прав та основних свобод людини; визнання того, що громадяни можуть ухвалювати обов'язкові для врахування рішення; визнання існування приватної та публічної сфер життя й ухвалення рішень; урахування в сучасній політиці потреб майбутніх поколінь; визнання метою економічної та соціальної політики подолання бідності й урахування людського вибору [3]. У цьому ж документі було виділено основні риси належного урядування:

1. Участь (Participation). Усі громадяни мають право голосу. Участь може бути як безпосередньою, так і опосередкованою через легітимізовані посередницькі інституції та представників.

2. Верховенство права (Rule of law). Правова система повинна бути справедливою і діяти однаково для всіх, особливо стосовно прав людини.

3. Прозорість (Transparency). Свобода інформації, її повнота і доступність для всіх, хто в ній зацікавлений.

4. Відповідальність (Responsiveness). Інституції та процеси служать усім членам суспільства.

5. Орієнтація на консенсус (Consensus orientation). Дотримання балансу інтересів для досягнення широкого консенсусу з локальних і загальних питань та процедур.

6. Справедливість (Equity). Добробут суспільства залежить від урахування інтересів кожного члена суспільства у ньому.

7. Ефективність та результативність (Effectiveness and efficiency). Максимально ефективне використання ресурсів для задоволення потреб громадян.

8. Підзвітність (Accountability). Уряд, приватний бізнес та структури громадянського суспільства підзвітні громадськості та інституційним носіям прав (stakeholders).

9. Стратегічне бачення (Strategic vision). Лідери та громадськість мають довготермінову перспективу щодо Good Governance і людського розвитку і чітко уявляють собі ці заходи, які необхідні для їх реалізації.

Натепер немає загальноприйнятого перекладу українською мовою назви концепції "good governance", а тому науковцями використовуються такі терміни, як «належне урядування», «добре урядування», «якісне урядування», «належне урядування», «ефективне урядування» та ін.

У правовій доктрині та сучасних міжнародних нормативно-правових джерелах урядування розуміється як:

– здійснення економічної, політичної та адміністративної влади з метою управління життям країни на всіх рівнях [4];

– управлінські процеси, здійснювані державними установами з метою управління державними справами та державними ресурсами на умовах забезпечення реалізації прав людини [5];

– система цінностей, політик та інституцій, за допомогою яких суспільство керує своїми соціальними, політичними та економічними справами через взаємодію з та всередині уряду, громадянського суспільства та приватного сектору [6];

– правила, процеси і поведінка, які впливають на те, яким чином застосовується влада на європейському рівні, особливо у питаннях відкритості, участі, підзвітності, ефективності та злагодженості [7];

– правила (норми), процеси та моделі поведінки, за допомогою яких досягається забезпечення публічних і приватних інтересів, управління (менеджмент) ресурсами, здійснюється реалізація державної влади у суспільстві [8];

– процес прийняття рішень та способів, у який такі рішення запроваджуються, перевіряються та переглядаються. Цей термін включає в себе механізми, процеси та інституції, через які громадяни та групи осіб визначають свої інтереси, здійснюють свої законні права, виконують обов'язки, досягають компромісу тощо [9];

– таке, що визначає інституційне середовище, у якому громадяни взаємодіють між собою та з урядовими структурами і їх службовцями [10];

– таке, що превалює, якщо уряд керує публічними справами у ефективний, прозорий та відповідальний спосіб, та якщо поінформовані представники суспільства/громадян беруть участь та залучені разом з урядом до досягнення взаємовигідних цілей (завдань) соціального, економічного та культурного розвитку [11].

Таким чином, належне урядування як категорія, що виникла в межах європейської теорії адміністративного права, була покликана сформулювати єдині стандарти функ-

ціонування публічної влади, які би сприяли максимально повній реалізації прав, свобод та законних інтересів приватних осіб. При цьому Концепція належного урядування символізує парадигмальну зміну ролі управління; вона робить акцент на якості публічного адміністрування, що виражає себе через елементи і критерії. Таким чином, у поняття «урядування» вводиться нормативний вимір: належне урядування висуває певні важливі вимоги до процесу прийняття рішень і формулювання державної політики, а значить, може розглядатися як принцип [12].

Можна говорити про те, що принципи належного урядування створюють процедурні засади забезпечення та реалізації принципу верховенства права. Разом із тим за допомогою або через принципи належного урядування досягаються й інші цілі: мінімізація корупції, врахування думки меншості під час прийняття адміністративних актів, залучення інституцій громадянського суспільства до реалізації публічного адміністрування та ін. [13, с. 81]. Фактично принцип належного урядування виконує подвійну функцію: з одного боку, він діє як парасолька, під якою окремі правила згруповані разом навколо загальної, керівної ідеї, а саме ідеї належного урядування, з іншого – він сам собою може служити трампліном для конкретних нових правил, які стосуються тієї ж ідеї. Як принцип, він становить відкрите джерело прав і обов'язків [14].

У країнах ЄС щодо принципів належного урядування погодженою є позиція, що вони встановлюють стандарти, стимулюють публічних службовців на забезпечення публічного інтересу. При цьому їх формальна легалізація здійснюється в різного рівня нормах адміністративного права – від конституційних норм до окремих нормативних актів і судових прецедентів. Тим самим значення принципів належного урядування для публічного адміністрування полягає в тому, що вони встановлюють стандарти та стимулюють публічних службовців на забезпечення публічного інтересу.

Рівень урядування у тій чи іншій державі визначається за допомогою індексів належного урядування, до яких, зокрема, належать: а) забезпечення політичної прозорості та участі (врахування волевиявлення) всіх громадян; б) забезпечення ефективного та результативного надання публічних послуг; в) підтримка здоров'я та добробуту громадян; г) створення сприятливого клімату для сталого економічного зростання [15]. Останнім часом для характеристики урядування переважно використовують шість основних показників: 1) участь (врахування голосу) та відповідальність; 2) політична стабільність та відсутність злочинності/тероризму; 3) ефективність уряду; 4) якість регуляторної політики; 5) верховенство права; 6) контроль за корупцією [16].

При цьому наведений перелік може бути уточнений, адже він сам є уточненням п'яти основних політичних принципів належного урядування, наведених у Білій книзі Європейського урядування (2001 р.):

1) відкритість – інституції повинні працювати більш відкрито. Вони повинні активно обмінюватися інформацією з державами-членами ЄС щодо того, що робить Європейський Союз та які рішення приймає. Вони повинні викладати інформацію мовою, що є доступною для вирішення проблем повернення довіри до складних інституцій;

2) участь – якість, релевантність та ефективність політики ЄС залежить від участі широкого кола осіб та організацій, які наділені правом голосу, а участь має бути як безпосередньою, так і опосередкованою через легітимізовані посередницькі інституції та представників, на всьому шляху творення політики – від її планування до впровадження. Збільшення участі з великою ймовірністю посилить довіру у кінцевий результат політики та інституції, що її імплементують. Реалізація принципу участі істотно залежить від того, чи керуються національні уряди інклюзивним підходом під час розробки та впровадження політики Європейського Союзу;

3) відповідальність – кожна з інституцій ЄС повинна брати відповідальність за те, що вона робить для Європи. Більша ясність та відповідальність також вимагаються від держав-членів Європейського Союзу та всіх інших агентів, що задіяні у розробці й упровадженні політики спільноти на будь-якому рівні;

4) ефективність – політика повинна бути своєчасною, такою, що забезпечує все потрібне на підставі чітких завдань, оцінки майбутнього впливу та у випадках, де це можливо, попереднього досвіду. Реалізація принципу ефективності також залежить від упровадження політики ЄС на пропорційній основі та від того, чи рішення приймаються на найбільш доречному рівні;

5) відповідність (узгодженість) – політика та всі заходи, що впроваджуються різними органами на різних рівнях управління, повинні відповідати один одному та бути легко зрозумілими. Потреба у злагодженості всередині ЄС стає дедалі актуальнішою, кількість завдань зростає; розширення призведе до ще більшої різноманітності. Такі виклики, як кліматичні або демографічні зміни, неможливо вирішити в рамках лише одного з напрямів політики, на якій побудований ЄС [17].

Кожний з цих принципів сприяє утвердженню демократії та верховенства права у державах-членах ЄС та застосовується на всіх рівнях управління – глобальному, європейському (наднаціональному), національному, регіональному та локальному.

На думку Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії), яка є дорадчим органом Ради Європи з питань конституційного права, належне урядування містить безліч елементів, серед яких часто називають: підзвітність; прозорість; реагування на потреби людей; продуктивність; ефективність; відкритість; участь; передбачуваність; верховенство права; узгодженість (послідовність); справедливість; етичну поведінку; боротьбу з корупцією; закінчення процедур у розумні строки; захист прав людини; спрощення процедур. При цьому підзвітність, прозорість та участь є найбільш часто згадуваними елементами, але вони, здається, мають різні значення залежно від контексту, в якому вони використовуються. На думку Комісії, суттєвою проблемою є відсутність консенсусу з питання про те, чи є належне урядування засобом для досягнення певної мети (наприклад, захисту прав людини), чи воно є самоціллю. Ця проблема тісно пов'язана із питанням щодо того, чи містить належне урядування демократію, верховенство права і захист прав людини, чи воно має окремим існуванням. У будь-якому разі існування цієї концепції є можливим лише за умови, якщо вона не використовується для того, щоб послабити ключові вимоги в плані демократії, верховенства права і прав людини. У цьому сенсі належне урядування може існувати лише в тих суспільствах, де переважають демократичні інститути та процеси, включаючи прозорість та підзвітність, і де влада поважає всі основні права людини й дотримується їх [18].

Отже, принцип належного урядування є родовим щодо принципу належного адміністрування та визначає особливості їх застосування.

Поява концепції “good administration” пов'язана із діяльністю Ради Європи та ЄС, а саме з Резолюцією 77 (31), схваленій 28 вересня 1977 р. Комітетом Міністрів Ради Європи, у якій було зазначено, що з розвитком сучасної держави державні адміністративні заходи набули все більш великого значення, у зв'язку з чим індивіди стали більш залежними від адміністративних процедур, а тому необхідно прийняти правила, які б забезпечували покращення адміністративно-процедурного статусу приватної особи у відносинах з органами публічної влади. З цією метою у Резолюцію в контексті вимог належного й ефективного адміністрування (good and efficient administration) були включені такі принципи, як: 1) право бути заслуханим; 2) доступ до інформації; 3) допомога та представництво; 4) мотивування; 5) вказівка на засоби захисту [19].

Прийняття Комітетом Міністрів Ради Європи Рекомендації CM/Rec (2007) 7 від 20 червня 2007 р. державам-членам про належне адміністрування стало важливим кроком у процесі утвердження концепції належного адміністрування у країнах ЄС, оскільки додатком до цього документа став Кодекс належного адміністрування (Code of good administration), схвалений з метою сприяння загальному визнанню відповідних принципів у державах-членах. Кодексом встановлено таких дев'ять принципів належного адміністрування, як: законність, рівність, безсторонність, пропорційність, правова визначеність, прийняття рішення в розумні строки, участь, повага до приватності, прозорість. Кодекс також містить правила, що регулюють адміністративні рішення, а також розділ, присвячений оскарженню адміністративних рішень і компенсаціям. Ці принципи і правила повинні застосовуватися суб'єктами публічної адміністрації у відносинах з приватними особами [20].

На думку Венеціанської комісії, належне адміністрування, будучи складником належного урядування, охоплює, зокрема, такі вимоги, як неупередженість, справедливість, завершення процедур у розумні строки, правову визначеність, пропорційність, недискримінацію, право бути почутим, ефективність, продуктивність. При цьому принцип належного адміністрування базується на основі чітко визначених процесуальних прав, порушення яких може бути розглянуте судом. Саме тому загальноновизнано, що good administration, на відміну від good governance, є юридичною концепцією [21].

У формуванні концепції належного адміністрування слід підкреслити роль судової практики (case-law) ЄС, оскільки саме суди ЄС створили неписане адміністративне право через свою судову практику, підкресливши важливість процесуальних гарантій як протизагу адміністративному розсуду та визначивши перелік загальних адміністративних принципів (управління на основі права; недискримінація; пропорційність; правова визначеність; захист законних очікувань; право бути почутим до прийняття публічною владою несприятливого рішення) [22].

Натепер концепція належного адміністрування (good administration) втілена насамперед у двох документах ЄС: у Хартії основних прав Європейського Союзу та в Кодексі належної адміністративної поведінки.

Центральною частиною концепції належного адміністрування виступають ст.ст. 41–43 Хартії основних прав Європейського Союзу. Так, ст. 41 проголошує, що право на належне адміністрування надає особі право очікувати й вимагати певного стандарту поведінки від публічної влади – поведінки, заснованої на верховенстві права. Це право відрізняється від «класичних» основних прав, таких як право на людську гідність і свободу думки, совісті й релігії, у зв'язку з тим, що воно захищає інтереси не лише шляхом визнання його існування, але й шляхом установлення форм і процедур, яких повинні дотримуватися публічні установи. Таким чином, з точки зору належного управління процедурні механізми є такими ж важливими, як і його результати: вони самі є невід'ємною частиною права на належне адміністрування [23].

Установлення права на належне адміністрування свідчить про заснування нового фундаментального права. Це право спрямоване на захист осіб у відносинах з державною адміністрацією, який також є метою ст. 42 (право на доступ до документів) і ст. 43 (Європейський омбудсмен). Пункт 1 ст. 41 підтверджує це загальне право, яке ґрунтується на принципі верховенства права й зумовлене необхідністю рівного ставлення. Зобов'язання адміністрації щодо неупередженості, справедливості й розумні строки вирішення справи кожної людини є еквівалентом положення про право на доступ до правосуддя, закріпленого у ст. 47 Хартії (право на ефективний правовий захист і на справедливий судовий розгляд) [24].

Слід також звернути увагу на вагомий внесок Європейського омбудсмена у визнання права на належне адміністрування, оскільки саме на основі цієї пропозиції Європейський парламент прийняв 6 вересня 2001 р. резолюцію А5-0245/2001 та затвердив Європейський кодекс належної адміністративної поведінки, метою якого є надання більш докладних роз'яснень того, що саме має означати на практиці право на належне адміністрування. Актом закріплено такі норми і принципи, як: законність, пропорційність, неприпустимість дискримінації, відсутність зловживання повноваженнями, безсторонність та незалежність, об'єктивність, законні очікування, послідовність та інформування, справедливість, ввічливість, відповідь на листи мовою громадян; право бути вислуханим і надати свої зауваження; рішення протягом розумного часу; обов'язок із розкриття причини прийняття рішення, підтвердження отримання та зазначення відповідальної посадової особи, зобов'язання передати в компетентні служби, вказівка на можливість оскарження, повідомлення про рішення, захист даних, а також відповіді на запити про надання інформації [25].

Отже, належне адміністрування – публічне адміністрування, що ґрунтується на юридичних приписах, але ними не обмежується і максимально враховує конкретні фактичні обставини з метою найповнішого та найшвидшого задоволення як інтересів приватних осіб, так і публічного інтересу [26].

Можна виділити такі ознаки належного адміністрування:

- є характеристикою способу здійснення, а точніше – якості публічного адміністрування;
- протиставляють його антоніму – поганому (інакше кажучи, неякісному, неефективному і т. д.) адмініструванню, що англійською формулюється одним складеним словом *maladministration*;
- характеризується дотриманням уповноваженими суб'єктами встановлених правил та принципів адміністративної процедури;
- полягає не лише у формальному дотриманні згаданих правил та принципів і загалом юридичних приписів, а тому адміністративні органи мають обов'язок виконувати покладені на них чинними законами та правилами повноваження так, щоб уникнути надмірно жорсткого або ж формального застосування (*overly rigid application*) законодавчих положень;
- максимально враховує публічний інтерес, але також і приватні інтереси всіх осіб, котрих може стосуватися прийняття рішення або вчинення фактичної дії уповноваженим суб'єктом [26].

З огляду на досвід Ради Європи та ЄС, а також практику європейських держав можна стверджувати, що є всі передумови для визнання в Україні права на належне адміністрування. Крім принципів верховенства права, рівності, законності тощо (статті 8, 19, 21, 24 Конституції), які є ідейним підґрунтям цього права, його визнання у статусі конституційного права може спиратися на положення ч. 1 ст. 22 Конституції України, згідно з яким перелік прав і свобод, закріплених цією Конституцією, не є вичерпним.

Список використаних джерел:

1. Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth. URL: http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/12/02/000178830_98101901364149/Rendered/PDF/multiPage.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
2. Governance for sustainable human development: a UNDP policy document / United Nations Development Programme. 1997. January. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nostats.pdf (дата звернення: 20.08.2020).

3. Human Development Report 2002: Deeping democracy in a fragmented world / United Nations Development Programme (UNDP). New York : Oxford University Press. 2002. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/263/hdr_2002_en_complete.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
4. Governance for sustainable human development: a UNDP policy document / United Nations Development Programme. 1997. January. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nostats.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
5. Новак-Каляєва Л.М. Сучасні тенденції до конвергенції в концепціях державного управління. *Вісн. Нац. академії держ. упр. при Президентові України*. 2013. № 1. С. 29–41.
6. UNDP Note on Governance for Human development, 2004. URL : <http://www.kosovo.undp.org/repository/docs/KHDR2004.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).
7. European Governance. A White Paper. Commission of the European Communities. COM (2001) 428 final. Brussels, 25.07.2001. URL: http://ec.europa.eu/governance/contrib_etc_en.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
8. Communication on Governance and development. Report from the Commission on European Governance. Commission of the European Communities, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2003. URL : <http://www.kosovo.undp.org/re-pository/docs/KHDR2004.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).
9. Neumayer E. Is good governance rewarded? A Cross-national Analysis of Debt Forgiveness. *World development*, Vol. 30, No 6. Records Management: the key to good governance and sustainable development. URL: [http://www.lse.ac.uk/collections/geographyAndEnvironment/whosWho/profiles/neumayer/pdf/Article%20in%20World%20Development%20\(Good%20Governance\).pdf](http://www.lse.ac.uk/collections/geographyAndEnvironment/whosWho/profiles/neumayer/pdf/Article%20in%20World%20Development%20(Good%20Governance).pdf) (дата звернення: 20.08.2020).
10. Records Management: the key to good governance and sustainable development. XVII Biennial Eastern & Southern Africa Regional Branch of International Council on Archives. *General Conference on Archives, Society and Good Governance*. Mari-on L.N. Chibambo. URL : <http://www.Ahm.uem.mz/esarbic/docs/marion.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).
11. Governance indicators. International Foundation for Election System. URL : http://sitere-sources.worldbank.org/INTWBIGOVANTCOR/Resources/gov_indicators_aid.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
12. Погребняк С. Концепції good governance та good administration (міжнародний, європейський та національний досвід). URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/view/183714/183627> (дата звернення: 20.08.2020).
13. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право. Київ : Ваіте, 2014. 376 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/358156.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).
14. Viczi P. The Institution of Good Administration in the Council of Europe. URL : http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/sprava/vaczi_peter.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
15. Пухтецька А.А. Запровадження принципів та стандартів публічного урядування у діяльності публічної адміністрації. *Наукові записки НаУКМА*. 2010. Т. 103 : *Юридичні науки*. С. 36–40.
16. Country data Report for Ukraine 1996–2007 / Governance Matters 2008. *Worldwide Governance Indicators, 1996–2007*. URL : <http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/c226.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).
17. European Governance. A White Paper. Commission of the European Communities. COM (2001) 428 final. Brussels, 25.07.2001. URL : http://ec.europa.eu/governance/contrib_etc_en.pdf (дата звернення: 20.08.2020).

18. Stocktaking on the notions of “Good Governance” and “Good Administration” : European Commission for Democracy through Law (Venice Commission); Strasbourg, 8 April 2011, Study no. 470 / 2008, CDL-AD(2011)009. URL: <http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD%282011%29009-e.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).
19. Про захист особи стосовно актив адміністративних органів влади : Резолюція (77) 31 Комітету Міністрів Ради Європи. URL : <http://apelyacia.org.ua/content/rezolyuciya-77-31-komitetu-ministriv-pro-zahist-osobi-stosovno-aktiv-administrativnih> (дата звернення: 20.08.2020).
20. Recommendation CM/Rec (2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration : Adopted by the Committee of Ministers on 20 June 2007 at the 999bis meeting of the Ministers’ Deputies. URL : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1155877&Site=CM> (дата звернення: 20.08.2020).
21. Stocktaking on the notions of “Good Governance” and “Good Administration” : European Commission for Democracy through Law (Venice Commission); Strasbourg, 8 April 2011, Study no. 470 / 2008, CDL-AD(2011)009. URL: <http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD%282011%29009-e.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).
22. Principles of Good Administration In the Member States of the European Union. URL: <http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2005/200504.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).
23. Lanza E. The Right to Good Administration in the European Union. Roots, Eationes and enforcement in Antitrust Case-law. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1593523 (дата звернення: 20.08.2020).
24. Art 41. Right to Good Administration. URL: http://www.eucharter.org/home.php?page_id=49 (дата звернення: 20.08.2020).
25. Європейський кодекс належної управлінської поведінки. URL: <http://civic.kmu.gov.ua/civic/doccatalog/document?id=128635> (дата звернення: 20.08.2020).
26. Школик А. Концепція доброго адміністрування та її вплив на адміністративно-процедурне законодавство. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 66. С. 138–146.